

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LIX

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL TIBERIU RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

HORIA I. CIUGUDEAN - Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia

SORIN NEMETI - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

CHRISTOPHER F. E. PARE - Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

IOAN CAROL OPRIȘ - Universitatea București

AUREL RUSTOIU - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

CRISTIAN SCHUSTER - Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”,
București

Colegiul de redacție

RADU OTA - redactor șef

CRISTINEL FÂNTÂNEANU - secretar de redacție

SIDONIA PETRONELA OLEA - membru

CRISTIAN IOAN POPA - membru

ADINA BOGDAN - membru

GEORGE BOUNEGRU - membru

FLORIAN MATEI-POPESCU - membru

ANCA TIMOFAN - membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

Mailing address:

NATIONAL MUSEUM OF UNION

RO – 510010 ALBA IULIA

12-14, Mihai Viteazul St.

Tel. (+40) (258) 813300

revista.apulum@yahoo.com; www.mnuai.ro

© 2022 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LIX

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXXII

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

Corectură: IOANA-DANIELA TRIF

Textele nepublicate nu se restituie

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

STUDII ȘI ARTICOLE – STUDIES AND ARTICLES

ARHEOLOGIE & ANTROPOLOGIE

SABIN ADRIAN LUCA, RALUCA MARIA TEODORESCU, FLORENTIN PERIANU, OANA GĂZĂ, MIRELA MIHON, DORU PĂCEȘILĂ, Date cronologice absolute rezultate în urma analizei radiocarbon a unor morminte de înmormântare din săpăturile preventive de la Turdaș – Luncă (2011-2019) (culturile Turdaș și Petrești) <i>Absolute Chronological Data Resulted from the Radiocarbon Analysis of Some Burial Graves from the Preventive Excavations from Turdaș – Luncă (2011-2019) (Turdaș and Petrești Cultures)</i>	1
HORIA I. CIUGUDEAN, COLIN P. QUINN, CLAES UHNÉR, Considerații privind evoluția culturii Coțofeni în lumina noilor date radiocarbon <i>Considerations Regarding the Evolution of Coțofeni Culture in the Light of New Radiocarbon Dates</i>	23
VITALIE BÂRCĂ, Pătrunderea și așezarea primelor grupuri de sarmați în Câmpia Panonică. Câteva considerații și observații <i>Entry and Settlement of the First Sarmatae Groups in the Pannonian Plain. Some Considerations and Notes</i>	55
DAN GEORGE ANGHEL, CRISTIAN TITUS FLORESCU, RADU OTA, CLAUDIU TĂNĂSELIA, Cercetări arheologice în canabae/municipium Septimium Apulense, sectorul estic <i>Archaeological Researches in canabae/municipium Septimium Apulense, the Eastern Sector</i>	129
MARIUS GHEORGHE BARBU, ANDREI GONCIAR, O reprezentare antropomorfă descoperită la Rapoltu Mare – La vie, jud. Hunedoara <i>An Anthropomorphic Representation Discovered at Rapoltu Mare – La vie, Hunedoara County</i>	213

CRISTIAN MLADIN, GEORGE BOUNEGRU, <i>SILVANUS REDIVIVUS</i> – Redescoperirea unei plăci votive romane de la Apulum <i>Silvanus Redivivus – Rediscovery of a Votive Roman Plate from Apulum</i>	221
GABRIEL BALTEȘ, ADRIAN BOLOG, RAUL TRIF, Un mormânt princiar din epoca migrațiilor, descoperit la Alba Iulia <i>A Princely Grave from the Migration Period, Discovered at Alba Iulia</i>	231
CĂLIN COSMA, Ceramică lucrată la roată cu turație rapidă din pastă zgrunțuroasă, descoperită în cimitirele din secolele VII-X din vestul României <i>Fast Wheel Pottery from Coarse Paste Discovered in the 7th-10th Century Cemeteries of Western Romania</i>	253

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII
RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

SIDONIA PETRONELA OLEA, VALENTIN ȘTEFAN, Evoluția stării de conservare a unui sit arheologic. Studiu de caz: ansamblul de clădiri și amenajări romane <i>Domus Thermae</i> <i>The Evolution of the State of Conservation of an Archaeological Site. Case Study: Domus Thermae Complex of Roman Buildings and Establishments</i>	277
SORIN ȘERBAN, Restaurarea unui vas ceramic de tip <i>dolium</i> de proveniență romană, descoperit la Războieni – Cetate (jud. Alba) <i>Restoration of a "Dolium" Type Ceramic Vessel of Roman Origin, Discovered at Războieni – Cetate (Alba County)</i>	297
SIDONIA PETRONELA OLEA, Redescoperirea unui patrimoniu – restaurarea unui sfînx funerar din vechea colecție a Muzeului Național al Unirii Alba Iulia <i>Rediscovering a Heritage – Restoration of a Funerary Sphinx from the Old Collection of the National Museum of Unification Alba Iulia</i>	305
VALENTIN ȘTEFAN, Reconstituirea uneltelor și a tehnicilor de prelucrare a pietrei utilizate în antichitatea romană, prin analizarea urmelor rămase pe piese din colecția M.N.U.A.I., Muzeul Principia și zidul castrului roman	

de la Apulum <i>Reconstruction of the Tools and Stone Working Techniques Used in the Roman Antiquity, by Analysing the Traces on Pieces from the Collection of National Museum of Unification Alba Iulia, Principia Museum and the Wall of the Roman Camp from Apulum.....</i>	319
---	-----

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

CRISTINEL FÂNTÂNEANU, Ion Tuțulescu, <i>Manifestări timpurii ale Bronzului în zona deluroasă și montană a Olteniei, Râmnicu Vâlcea, Ed. Antim Ivireanul, 2021, 317 pagini, 139 figuri, 7 hărți.....</i>	345
GEORGE BOUNEGRU, Mircea Babeș, Dorel Bondoc, Cătălin Nicolae, <i>Necropola plană birituală de la nordul orașului Romula, Ed. Antheo Craiova, 2020, 357 pagini, 137 planșe, 86 figuri.....</i>	349
Lista autorilor.....	351

**RESTAURAREA UNUI VAS CERAMIC DE TIP *DOLIUM* DE
PROVENIENȚĂ ROMANĂ, DESCOPERIT LA RĂZBOIENI – *CETATE*
(JUD. ALBA)**

Sorin ȘERBAN
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

Cuvinte cheie: restaurare, vas ceramic, *dolium*, Războieni - *Cetate*.

Keywords: restoration, ceramic vessel, *dolium*, Războieni - *Cetate*.

În vara anului 2021, pe situl de la Războieni – *Cetate*, s-a desfășurat încă o campanie de săpături arheologice. Cercetarea sistematică se derulează anual, începând cu anul 2017. Cercetările se concentrează în interiorul unei clădiri denumite de către arheologi *edificiul 1*. Alături de aceasta, a fost identificat un complex în care au fost aruncate deșeuri diverse, de la vase sparte, până la oase de animale și cenușă rezultată poate din curățarea unui cuptor de olar¹.

Din bogatul inventar arheologic descoperit în edificiul I, au atras atenția fragmentele ceramice (fig. 1) care întregesc un vas de provizii de mari proporții, care după extragerea din sol, au fost ambalate în pungi de nailon alături de documentația aferentă, și transportate spre laboratorul de restaurare al muzeului din Alba Iulia.

După intrarea în laborator, la o analiză vizuală a materialului ceramic s-a constatat că vasul fragmentar, spart în special în zona superioară, este format din 58 de fragmente recuperate în momentul săpăturii și se află într-o stare bună de conservare. După dimensiunile și forma obiectului ceramic aflat în discuție, putem afirma cu certitudine că vasul se încadrează în categoria celor de tip *Dolium*, fabricate în perioada romană (sec. II-III p. Chr.).

Dezvoltarea unui centru de producție ceramică la Războieni - *Cetate* ne îndreptățește să credem că vasul nostru este de producție locală, în această zonă fiind identificate urmele mai multor cuptoare de ars ceramică, rebuturi tehnologice și inventar mobil (tipare), specific atelierelor de olar.

Datorită dimensiunii sale mari, vasul a fost modelat la roată din suluri, adăugându-se în componența pastei ca degresant nisip fin. Arderea a fost reducătoare, astfel încât a conferit ceramicii o nuanță gri.

Pentru a ne elucida cât mai exact cu privire la vasele ceramice din categoria *Dolium*, am abordat câteva studii care fac referire la acest tip de

¹ Varga, Bounegru 2021, p. 24.

ceramică. Aceste recipiente de mari dimensiuni, apar încă din perioada *Latène*, formele derivând din vasele grecești de tip *Dolium*, și sunt foarte răspândite, fiind legate de diferite activități comerciale și de producție ce implicau stocarea unor cantități mari de produse². Analogii se regăsesc la Napoca, Viorica Rusu Bolindeț grupând această categorie de vase în cinci tipuri: *Dolium de tip 16 A*, *Dolium de tip 16 B*, *Dolium de tip B1*, *Dolium de tip C* și *Dolium de tip D*³.

Având în vedere faptul că expoziția muzeului deține doar un singur vas întregit descoperit în necropola romană de la Berghin (jud. Alba), similar ca formă și dimensiuni cu cel al exemplarului nostru, am considerat necesară refacerea integrală a formei, respectând metodologia restaurării științifice.

Prima etapă tehnică în procesul restaurării a presupus-o curățarea, optându-se pentru înlăturarea prin periere, sub jet de apă, a urmelor humice și pentru îndepărtarea depunerilor de carbonați de calciu de pe suprafața ceramicii și a zonelor de îmbinare, prin tratament chimic cu acid clorhidric diluat. În cazul acelor fragmente pe care depunerile erau puternic aderente, în special în zonele de îmbinare, s-a continuat tratamentul chimic asociat cu o curățarea mecanică prin periere, până la desprinderea totală a crustei de carbonat, evitând astfel eventuale deformări în timpul asamblării vasului. După neutralizare prin imersie, în băi succesive de apă curentă timp de 24 de ore, fragmentele care compun vasul ceramic au fost grupate pe subansamble în ordinea montării, în imediata vecinătate a pachetului din care a făcut parte. După uscarea lentă la temperatura mediului ambient controlat micro-climatic, am trecut la următoarea etapă, asamblarea fragmentelor, pornind dinspre zona inferioară a vasului spre buză, utilizând adezivul clasic de tip *Aracet D3* fără plastifiant (fig. 2).

La finalul asamblării, am observat un aspect deosebit de interesant în zona mediană a artefactului, și anume o perforație de cca. 3 cm (fig. 3), executată ulterior arderii. Nu cunoaștem scopul pentru care meșterul olar a recurs la această metodă, însă se observă clar că perforația a fost efectuată cu un instrument rigid, fiind prezente urme vizibile de răzuire în ceramică. Analogii referitoare la metodele și scopul perforării vaselor ceramice sunt extrem de rare în literatura de specialitate, însă am abordat un studiu în care sunt prezentate două tipuri de perforații: cele singulare, situate la extremități, utilizate pentru agățarea vaselor, și cele multiple, aplicate în special pe vase lucrate la roată, cu scopul reparației vasului și refolosirii⁴. Spre deosebire de exemplarul prezentat de noi, perforațiile relatate mai sus sunt de dimensiuni mai mici ca diametru, și perfect rotunde.

² Glodariu 1981, p. 156-157.

³ Rusu-Bolindeț 2007, p. 426-427.

⁴ Hânceanu 2019.

Modul de execuție, dar și dimensiunea diametrală a perforației, elimină ipoteza unei eventuale *reparații* în cazul recipientului nostru.

Disponând de toate elementele componente ale obiectului ceramic (s-a păstrat cca. 60% din suprafața sa), am trecut la reconstituirea formei vasului prin completarea zonelor lipsă și plombarea lacunelor cu ipsos (fig. 4), prin metoda amprenteii interioare pe mulaj de plastilină. Operația de completare s-a efectuat cu mare atenție, fără ca ipsosul să se întindă pe suprafața ceramicii, iar finisarea finală a zonelor completate s-a realizat cu bisturiul și hârtie abrazivă de diferite asperități, până la obținerea unei forme conform reperelor vasului. În final, s-a recurs la îndepărtarea prafului de ipsos, rezultat în urma șlefuirii, cu o perie moale, împiedicându-l astfel să pătrundă în porii ceramicii.

Obiectul ceramic astfel restaurat este un vas de mari proporții cu dimensiunile considerabile: h - 61 cm, d.g - 40 cm și d.f - 18 cm, cu buza lată, răsfrântă și rotunjită spre exterior, corpul bombat și fundul drept. Ca elemente decorative, pe umărul vasului, imediat sub buză, sunt profilate patru rânduri de caneluri dispuse circular.

Având în vedere contrastul estetic între partea originală și cea completată, s-a luat decizia renunțării la integrarea cromatică, dar, la cerința arheologilor, în cazul în care vasul va fi valorificat expozițional, se va recurge și la această ultimă etapă a restaurării.

RESTORATION OF A *DOLIUM* TYPE CERAMIC VESSEL OF ROMAN ORIGIN, DISCOVERED AT RĂZBOIENI - *CETATE* (ALBA COUNTY)

ABSTRACT

This article aims to highlight, not so much the methods and techniques of restoration applied, but the value and importance of this artefact in the context in which the museum in Alba Iulia has only one complete specimen similar in shape and size to the one we restored.

The ceramic object that is the subject of this article is a large vessel used to store or transport liquids and cereals, discovered in Războieni – *Cetate* (Alba County) in the building called *building 1*.

The restoration operations performed did not pose any particular problems, but a detail that attracted attention is the presence in the middle area of the vessel of a perforation made by scraping with a rigid instrument, remaining unclear the purpose of the perforation of the artefact.

EXPLANATION OF FIGURES:

- Fig. 1. Ceramic fragments before assembly.
Fig. 2. The image of the vessel during the assembly of the fragments.
Fig. 3. The "Dolium" vessel at the end of the assembly.
Fig. 4. Detail of the perforated area in the middle area of the vessel.
Fig. 5. The diameter of the vessel lip after filling with plaster.
Fig. 6. The ceramic vessel after restoring the shape and finishing the completions.

Abrevieri bibliografice:

Historia - București.
RAASI - *Revista de Arheologie, Antropologie și Studii Interdisciplinare*, Chișinău.

Bibliografie:

- Glodariu 1981 - I. Glodariu, *Contribuții la cronologia ceramicii dacice în epoca Laténe târzie*, H. Daicoviciu (ed.), *Studii Dacice*, Cluj-Napoca, 1981, p. 156-157.
Hânceanu 2019 - G. D. Hânceanu, *Ipoteze privind scopul perforării vaselor din lut și de bronz din situl de la Roșiori-Dulcești (jud. Neamț)*, *RAASI*, 1, 2019, p. 195-202.
Rusu-Bolindeț 2007 - V. Rusu-Bolindeț, *Ceramica romană de la Napoca. Contribuții la studiul ceramicii din Dacia Romană*, Cluj-Napoca, 2007.
Varga, Bounegru 2021 - R. Varga, G. Bounegru, *Fascinanții batavi din Dacia romană și așezarea lor de la Războieni-Cetate*, *Historia*, nr. 235, 2021, p. 24-29.

Fig. 1. Fragmentele ceramice înainte de asamblare.

Fig. 2. Imaginea vasului în timpul asamblării fragmentelor.

Fig. 3. Vasul *Dolium* la finalul asamblării.

Fig. 4. Detaliu asupra zonei perforate din zona mediană a vasului.

Fig. 5. Diametrul gurii vasului după întregirea cu ipsos.

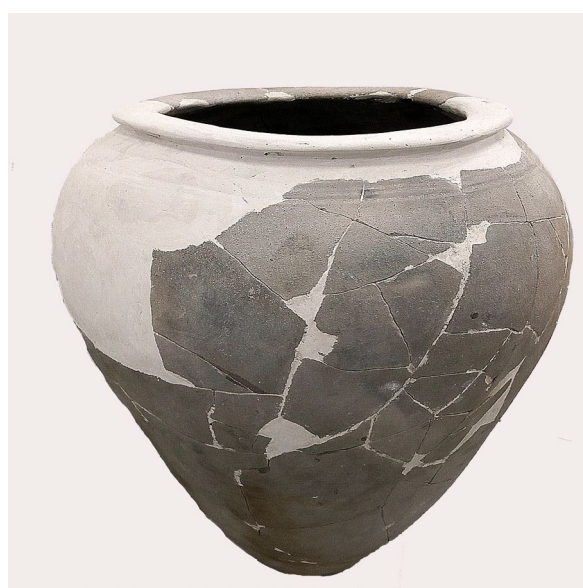

Fig. 6. Vasul ceramic după refacerea formei și finisarea completărilor.

